

Gabriela Dudek-Waligóra (Kraków)*

ORCID: 0000-0001-7951-8870

Received: 1.12.2020

Accepted: 19.05.2021

Published: 23.12.2021

Typy nowoczesnych medialnych form komunikacji w dyskursie politycznym (na przykładzie programu *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem*)

Dany artykuł ma na celu ukazanie typów stosowanych medialnych form komunikacji oraz specyfiki zmian wywołanych innowacjami technologicznymi w dyskursie politycznym. Jako materiał empiryczny posłużyło ostatnie wydanie corocznego programu telewizyjnego i radiowego *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem* z 20 czerwca 2019 roku, w którym do kontaktu z obywatelami wykorzystano rozwój cyfrowy. Badanie jest prowadzone z użyciem narzędzi retorycznych oraz w świetle krytycznej analizy dyskursu. Trwająca ponad cztery godziny audycja stanowi przykład, za pomocą jakich nowoczesnych form i w jaki sposób przekształca się oblicze współczesnego dyskursu politycznego: nadawcami stają się tzw. zwykli obywatele poruszający bliskie im problemy, wzrasta użycie elementów potocznych w oficjalnych wypowiedziach dla efektu naturalności, powstaje specyficzne widowisko umożliwiające Władimirowi Putinowi budowanie wizerunku empatycznego, troskliwego i profesjonalnego lidera.

Słowa kluczowe: politolingwistyka, dyskurs polityczny, rosyjski dyskurs polityczny, mediatyzacja, medialne formy komunikacji

Types of modern media forms of communication in political discourse (on the example of the program *Direct Line with Vladimir Putin*)

The article aims to show the types of media forms of communication and the specificity of changes caused by technological innovation in political discourse. The latest issue of the annual television and radio program *Direct Line with Vladimir Putin* on June 20, 2019, which used digital development for contact with citizens, served as empirical material. The research is conducted with the

* Dr Gabriela Dudek-Waligóra, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej, ul. Ingardena 3, 30-060 Kraków, e-mail: gabriela.dudek@uj.edu.pl

use of rhetorical tools and is based on critical discourse analysis. The broadcast, which lasts over four hours, clearly illustrates by what means and how the face of contemporary political discourse is transforming: senders become the so-called ordinary citizens dealing with problems that affect them. The use of colloquial elements in official statements for the natural effect is increasing. A specific spectacle is being created which enables Vladimir Putin to build an image of an empathetic, caring and professional leader.

Keywords: political linguistics, political discourse, Russian political discourse, mediatization, media forms of communication

Arten moderner Medienkommunikationsformen im politischen Diskurs (am Beispiel des Programms *Direkte Linie mit Wladimir Putin*)

Der Artikel soll die Arten der verwendeten medialen Kommunikationsformen sowie die Spezifität der Veränderungen aufzeigen, die durch technologische Innovationen im politischen Diskurs ausgelöst werden. Als Beispiel diene die neueste Ausgabe der jährlichen Fernseh- und Radiosendung *Direkte Linie mit Wladimir Putin* vom 20. Juni 2019, in der die digitale Entwicklung zur Kontaktaufnahme mit den Bürgern genutzt wurde. Die Forschung wird mit rhetorischen Instrumenten durchgeführt und basiert auf einer kritischen Diskursanalyse. In der mehr als vier Stunden dauernden Sendung zeigt sich deutlich, mit welchen modernen Mitteln und wie sich das Gesicht des gegenwärtigen politischen Diskurses verändert: zu Absendern werden sogenannte normale Bürger, die sich mit Problemen befassen, die sie betreffen; in offiziellen Aussagen nimmt die Verwendung umgangssprachlicher Elemente im Hinblick auf eine natürliche Wirkung zu. Es entsteht ein spezielles Schauspiel, das es W. Putin ermöglicht, von sich ein Bild als empathischer, fürsorglicher und professioneller Anführer zu erzeugen.

Schlüsselwörter: politische Linguistik, politischer Diskurs, russischer politischer Diskurs, Mediatisierung, Medienformen der Kommunikation

1. Wprowadzenie

Szybkie i globalne rozpowszechnianie się technologii cyfrowej nieodwracalnie zmienia oblicze wielu sfer życia społecznego, w tym współczesnej polityki. Nowoczesne popularne formy komunikacji, takie jak serwisy społecznościowe, komunikatory, portale internetowe czy aplikacje funkcjonujące już na smartfonach z dostępem do internetu, stale wzbogacają modele komunikacyjne podmiotów polityki.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie rodzajów nowoczesnych medialnych form komunikacji oraz znaczących przemian wywołanych postępowaniem technologicznym, które dokonały się w obrębie dyskursu politycznego. Przemiany te stanowią ciekawy, a zarazem niezmiernie ważny i aktualny problem

badawczy politolingwistyki¹. Za przykład posłużyła rosyjska audycja telewizyjna i radiowa *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem* z roku 2019².

Materiał został zbadany za pomocą narzędzi retorycznych oraz w oparciu o krytyczną analizę dyskursu (dalej: KAD). O ile analiza retoryczna wystąpień politycznych jest od dawna znana i stosowana, to KAD jest stosunkowo nowym, interdyscyplinarnym podejściem łączącym lingwistykę i nauki społeczne (Fairclough, Duszak 2008: 7). W centrum KAD znajdują się „relacje między dyskursem a innymi elementami społecznymi” (Fairclough, Duszak 2008: 13), relacje władzy, interesów (Kopińska 2016: 315). Dyskurs polityczny stanowi jedno z tradycyjnych, głównych pól stosowania KAD (Sulikowski 2014: 105)³.

2. Dyskurs polityczny a nowoczesne medialne formy komunikacji

Mając świadomość różnorodności ujęć teoretycznych, rozważania należy zacząć od doprecyzowania terminów ‘dyskurs’ i ‘dyskurs polityczny’. Jak zaznacza Anna Duszak, „w odróżnieniu od ‘tekstu’ określenie ‘dyskurs’ w sposób naturalny niesie ze sobą konotację »język w użyciu«” (Duszak 1998: 18). Rozpowszechniona koncepcja Teuna A. van Dijka (2001: 10) traktuje dyskurs właśnie jako „zdarzenie komunikacyjne” posiadające trzy główne wymiary: użycie języka, przekazywanie idei oraz interakcję w sytuacjach społecznych. Współczesne rozumienie dyskursu umiejscawia omawiany fenomen pomiędzy *langue* i *parole*. W niniejszym artykule definiujemy dane zjawisko za Janiną Labochą (2008: 61) jako społeczną regulację i indywidualną strategię⁴.

Dyskurs polityczny natomiast w opracowaniach naukowych posiada szerokie i wąskie ujęcia. Szerokie podejście zakłada, że dyskurs polityczny obejmuje takie formy komunikowania, w których do dziedziny polityki odnosi się co najmniej jedna składowa – nadawca, odbiorca lub treść komunikatu (Маслова 2008: 44). Takie szerokie ujęcie reprezentują np. Marek Czyżewski, Sergiusz Kowalski i Andrzej Piotrowski, nazywając dyskursem politycznym:

¹ Por.: „[termin politolingwistyka] Oznacza dyscyplinę lingwistyczną zajmującą się badaniem języka politycznego, a zatem języka polityki i języka polityków” (Sojda 2010: 95).

² W oryginale: *Прямая линия с Владимиром Путиным*. W całym artykule tłumaczenia z języka rosyjskiego wykonała autorka. W badaniu posłużono się zapisem video oraz stenogramem programu z 20 czerwca 2019 roku zamieszczonymi na oficjalnym portalu urzędu prezydenta Rosji kremlin.ru (<http://www.kremlin.ru/events/president/news/60795>, dostęp: 2.03.2020).

³ Szerzej o KAD zob. Fairclough, Duszak 2008; Jabłońska 2006; Kopińska 2016; Sulikowski 2014.

⁴ Por.: „Dyskurs jest więc społeczną i kulturową normą regulującą tworzenie tekstów i wypowiedzi, wchodzącą w interakcje z innymi czynnikami aktu komunikacji, dynamiczną i zmienną, ponieważ kształtuje ona wypowiedź i tekst (lepiej: czuwa nad ich kształtem) w celu zapewnienia im powodzenia w procesie komunikacji. Dyskurs jest normą, a równocześnie strategią” (Labocha 2008: 60–61).

Dyskurs elit symbolicznych na tematy polityczne [...]. Należą do niego publiczne wypowiedzi polityków poza właściwym kontekstem sprawowania funkcji politycznych (np. niektóre wypowiedzi dla środków masowego przekazu) oraz wypowiedzi wszystkich innych uczestników elit symbolicznych na tematy polityczne (publicystyka polityczna, publiczne wypowiedzi artystów, intelektualistów, duchownych, naukowców, ekspertów i ludzi biznesu na tematy polityczne). Co warto podkreślić, dyskurs polityczny jest szczególnie silnie związany z funkcjonowaniem środków masowego przekazu (Czyżewski, Kowalski, Piotrowski 1997: 18).

Wąskie ujęcie z kolei ogranicza opisywany termin do wariantu dyskursu dotyczącego władzy – jej zdobycia, sprawowania oraz utrzymania (Маглова 2008: 44). Biorąc pod uwagę specyficzny materiał do analizy, który, jak już odnotowano, stanowi ostatnia emisja corocznego programu z udziałem rosyjskiego przywódcy – Władimira Putina, w niniejszym artykule przyjęto wąską koncepcję dyskursu politycznego⁵.

Tytułowe nowoczesne medialne formy komunikacji z kolei obejmują tzw. nowe media, tj. internet czy telefonię komórkową (Sajna 2010: 133). Choć w literaturze przedmiotu nowe media przeciwstawia się mediom tradycyjnym, czyli środkom masowego przekazu, takim jak prasa, radio, telewizja (Grzesik-Robak 2009: 27), to należy pamiętać, że wykorzystując osiągnięcia współczesnej techniki, innowacyjne rozwiązania „nadają inne możliwości urządzeniom już istniejącym” (Grzesik-Robak 2009: 27). W wyniku tego procesu współczesnym środkiem przekazu badacze przypisują następujące cechy: „cyfrowość, interaktywność, hipertekstualność, wirtualność, usieciwienie i symulacyjność” (Biel 2017: 283). Wymienione właściwości dotyczą się binarnego systemu zapisu, zwrotności komunikacji, stosowania linków do innych tekstów, a także powstawania i łączenia całych środowisk tworzonych przez technologie informacyjne (zob. Biel 2017; Kiepas, Sułkowska, Wołek 2009; Pisarski 2011).

W literaturze przedmiotu podkreśla się ogromne możliwości, jakie politykom daje wykorzystanie internetu: prezentacja nieograniczonych ilości zróżnicowanych materiałów, szybka i bezpośrednia komunikacja z wyborcami oraz utrzymanie z nimi stałego kontaktu (Cieślak-Florczyk 2014: 26). W bogatej literaturze na temat poruszonego problemu wymienia się także takie potencjalne zalety zastosowania sieci w działalności politycznej, jak: kreowanie pożądanego wizerunku i reputacji, ich promocja, budowanie relacji z otoczeniem (Kowalik 2018: 54, 62), zyskanie popularności, poparcia (Grabianowska 2007: 277) oraz poszerzenie wachlarza środków perswazji (Морозова 2011: 76). Obserwatorzy uzupełniają, iż w równej mierze przestrzeń wirtualna pozwala rozszerzać techniki manipulacji

⁵ Por.: „Dyskurs polityczny – to język dzisiejszej władzy”. W oryginale: „Политический дискурс – это язык сегодняшней власти” (Шаховский 2008: 265).

(zob. Сиркия 2018: 138). Działacze polityczni starają się dopasować sposoby przekazu do tych form, które w społeczeństwie zyskują powszechność i stają się w większym stopniu efektywne.

Dyskurs polityczny jest obecny w mediach od początku ich istnienia. Na dobre zagościł również w cyberprzestrzeni. Uczeni różnych dyscyplin akcentują nierozzerwalność dyskursu politycznego i mediów oraz znaczący wpływ środków masowego przekazu na nasze przekonania, postawy.

Z pewnością kluczową kategorią, która doskonale charakteryzuje współczesny dyskurs społeczny i polityczny, jest „mediatyżacja”. Można ją zdefiniować jako „proces pośrednictwa mediów w poznawaniu świata; wpływanie przez media na postrzeganie przez człowieka rzeczywistości niedostępnej bezpośrednio doświadczeniu wraz z konsekwencjami takiego pośrednictwa: kształtowaniem obrazu całej rzeczywistości społecznej, a nawet kompleksowych doświadczeń społecznych pod wpływem konstrukcji medialnych” (Pisarek 2006: 118). Mediatyżację rzeczywistości rozumiem nie tylko jako uzależnienie rzeczywistości od nowych technologii, ale jako funkcjonowanie bogatego i wielowymiarowego środowiska semiotyczno-komunikacyjnego przez owe technologie współtworzonego (Skowronek 2016: 111).

Uwagę naukowców nieustannie przyciągają innowacyjne rozwiązania w sferze uprawiania polityki. Analizowane są w szczególności:

- rozmowy z politykami w programach telewizyjnych i na czatach internetowych (zob. np. Егорова 2012, Trysińska 2004);
- strony internetowe parlamentarzystów (zob. np. Bukowski 2004) i ugrupowań politycznych (zob. Cieślik-Florezyk 2014, Dudziak 2007);
- blogi polityków (zob. np. Biernacka-Ligięza 2007; Bagieńska-Masiota 2012; Grabianowska 2007; Крестинина, Чернышов 2008; Ушанов 2015);
- użytkowanie serwisów społecznościowych (zob. np. Kowalik 2018; Крестинина, Чернышов 2008; Lakomy 2014; Maguś 2019; Тарнавский, Филатова 2015).

Przeгляд prac uwidacznia rodzaje popularnych, nowoczesnych i medialnych form komunikacji wykorzystywanych w polityce. Należą do nich: czaty, strony internetowe, blogi, serwisy społecznościowe. Wszystkie one powstały dzięki rozwinięciu się globalnej sieci internetowej.

3. Zmiany w komunikacji polityk-obywatel

Internet dostarcza różnorodnych form komunikacyjnych (np. wspomniane czaty i blogi, a także poczta elektroniczna czy fora dyskusyjne), które wpływają na ostateczny kształt wysyłanych przekazów (Biernacka-Ligięza 2007: 28).

Globalna sieć oferuje więc użytkownikom dostęp do licznych kanałów – publicznych i bardziej poufnych (Trysińska 2004: 22). W dodatku w internecie istnieje możliwość przedstawiania się prawdziwym imieniem i nazwiskiem albo wybranym pseudonimem, identyfikatorem, co w przypadku chęci zabrania głosu pozwala znieść obawę przed ewentualnym upublicznieniem swoich poglądów. Nowe technologie przeobraziły tym samym schemat porozumiewania się władzy z obywatelami. Nastąpił demontaż jednokierunkowego modelu komunikacji ze „sztywnym podziałem ról na uprzywilejowanych nadawców oraz biernych odbiorców” (Juza 2007: 272). Odbiorca stał się podmiotem, który przejawia aktywność, inicjatywę, reakcję (Juza 2007: 272), a ten odzew jest widoczny dla innych członków społeczeństwa. Dzięki internetowi interakcje słowne wśród działaczy politycznych i wyborców mogą przybierać cechy dialogu, co sprzyja zmniejszeniu się dystansu społecznego pomiędzy nimi (Juza 2007: 273). Tym samym w obszarze polityki transmisja komunikatów nie jest już kojarzona wyłącznie z kierunkiem od działaczy, rządzących, elit do rządzonych, obywateli, ale obejmuje również wzajemne interakcje pomiędzy nimi (Fras 2005: 18). Komunikacja w cyberprzestrzeni stała się „kanałem dwukierunkowej wymiany informacji pomiędzy rządem a społeczeństwem” (Bladocha 2009: 70).

Warto podkreślić, iż w cybernetycznych formach porozumiewania się zostały zniesione granice czasoprzestrzenne rozmowy (Маслова 2017: 114). Mając dostęp do internetu, każdy obywatel jest w stanie zostawić wiadomość przedstawicielom władzy (jak również odebrać od nich wiadomość) o dowolnej porze w dowolnym miejscu. Istnieje także możliwość prowadzenia rozmowy z politykami na żywo, np. na czacie. Dzięki temu przepływ informacji, poglądów, opinii stał się bardziej kompleksowy i wielowymiarowy. Politycy, nawet piastujący najwyższe urzędy w państwie, mogą spodziewać się szybkiej reakcji zainteresowanych obywateli na swoje słowa i działania.

W konsekwencji rozwoju technologicznego, jak już wspomniano, istotnie przekształcił się układ nadawczo-odbiorczy. Aktualnie nadawcą we wskazanym typie dyskursu może być w dość łatwy sposób każdy wyborca z kompetencjami medialnymi, a jego przekaz spełnia już wymogi techniczne, aby dotrzeć do masowego odbiorcy.

Obecnie w komunikacji zapośredniczonej przez media (czyli w przeważającym stopniu – komunikacji medialnej) podkreśla się interaktywność, wymianę ról między nadawcą a odbiorcą. Zmiany, jak już wspomniałam, zaszły pod wpływem komunikacji internetowej (zwłaszcza w fazie internetu Web 2.0). Co ważne, nadawczo-odbiorcze relacje rodem z internetu przeniosły się – na ile to możliwe – również na tradycyjne media. Przy czym te media, które ze względów technicznych nie mogą zapewnić odbiorcy prawdziwej interakcji z nadawcą, bądź wprowadziły mechanizmy relacji quasi-interaktywnych (np. poprzez publikowanie listów do redakcji, wyswie-

tlanie na ekranie opinii widzów przesłanych pocztą elektroniczną lub umieszczonych na Facebooku, organizowanie głosowań itp.), bądź sięgnęły po stylistykę przekazu rodem z komunikacji *face-to-face*. Oznacza to nie tylko wprowadzenie dużej ilości sygnałów fatycznych, lecz przede wszystkim niski stopień oficjalności i rozprzestrzenianie się w komunikacji publicznej języka i stylu potocznego (Maćkiewicz 2017: 28).

Komunikacja internetowa ma możliwość naśladowania spontanicznej rozmowy codziennej, co sprzyja użyciu stylu kolokwialnego (Biernacka-Ligięza 2007: 31–32). Cechy takiej potocznej komunikacji rozprzestrzeniają się momentalnie w telewizji.

4. Typy nowoczesnych medialnych form komunikacji w audycji *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem*

Programy telewizyjne coraz częściej wykorzystują nowoczesne technologie i stają się interaktywne. Doskonały przykład zmiany roli nadawcy w dyskursie politycznym tworzy program telewizyjny i radiowy *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem* transmitowany na żywo przez czołowe rosyjskie media⁶. W trwającym ostatnio już ponad cztery godziny paśmie⁷ prezydent Federacji Rosyjskiej odpowiadał na napływające i zapisane pytania Rosjan, mieszkańców rosyjskiego państwa oraz dziennikarzy i gości w studiu (np. przedsiębiorców). Zapytania można było przekazać redakcji z całego świata dzięki różnorodnym urządzeniom (telefonom, smartfonom, komputerom z dostępem do internetu) głosowo, SMS-em i MMS-em oraz poprzez wiadomość bądź nagranie w specjalnej aplikacji, rosyjskich serwisach społecznościowych *WKontaktie* i *Odnoklassniki*⁸ oraz przez stronę internetową <https://moskva-putinu.ru/>⁹. Witryna ta funkcjonuje nieprzerwanie, również po zakończeniu przyjmowania pytań do programu, jako swoista kronika

⁶ Według portalu kremlin.ru w 2019 roku omawiany program transmitowały kanały *Pierwyj, Rossija 1, Rossija 24, NTW, OTR, Mir* (w oryginale *Первый, Россия 1, Россия 24, НТВ, ОТР, Мир*) oraz stacje radiowe *Majak, Wiesti FM i Radio Rossii* (w oryginale: *Маяк, Вести FM i Радио России*).

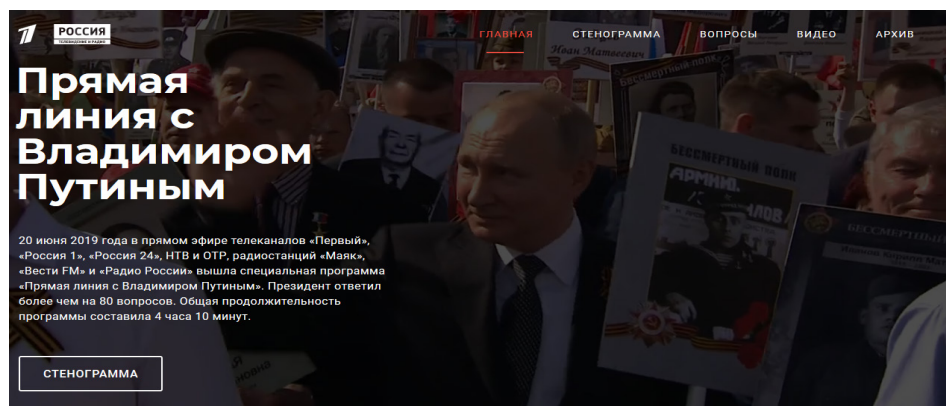
⁷ Analizowany specyficzny wywiad z Putinem po raz pierwszy został wyemitowany w roku 2001 i trwał ponad dwie godziny (<http://kremlin.ru/events/president/news/26901>, dostęp: 2.03.2020).

⁸ Transkrypcja wszystkich nazw własnych i nazwisk rosyjskich przytoczonych w artykule została dokonana w oparciu o zasady zawarte w pracy *Wielki słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji* (zob. Polański 2008: 109–112). Nazwy wymienionych serwisów społecznościowych w oryginale: *ВКонтакте* i *Одноклассники*.

⁹ Źródło: strona internetowa telewizji *NTW* (w oryginale: *HTB*) (<https://www.ntv.ru/novosti/2200723/>, dostęp: 2.03.2020).

wydarzenia archiwizująca jego przebieg (od samego rozpoczęcia nadawania cyklu w 2001 roku), poziom oglądalności czy przesłane Putinowi pytania (ryc. 1). Dodajmy, że oficjalny portal urzędu prezydenta Federacji Rosyjskiej (<http://kremlin.ru/>) także rejestruje nagrania wideo analizowanego programu oraz zamieszcza ich stenogramy.

Jak zostało przedstawione, audycja szeroko wykorzystuje postęp technologiczny. Oferuje widzom i słuchaczom różnorodne formy kontaktu z państwowym przywódcą – od tradycyjnego telefonu po aplikację.

Rycina 1. Widok strony <https://moskva-putinu.ru/> (zrzut ekranu)

Źródło: <https://moskva-putinu.ru/> (dostęp: 2.03.2020). Nadawcą strony internetowej prezentującej przebieg audycji *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem* jest Wszecchrosyjska Państwowa Kompania Telewizyjna i Radiowa¹⁰.

Już pierwsze ujęcia kamery prezentują okazałą skalę omawianego przedsięwzięcia (zob. ryc. 2 i 3). Widzom ukazuje się przestronne, nowoczesne studio, a w nim wielki niebieski ekran, liczne stanowiska operatorów przyjmujących wiadomości przed komputerami oraz ekrany poboczne z fragmentami nagranych i przesłanych zagadnień do rozważenia podczas swego wywiadu z Putinem (można dostrzec zdjęcia pytających). W centrum pomieszczenia widoczne jest białe biurko dla rosyjskiego przywódcy i dwóch prowadzących. Zauważalna jest także obecność publiczności w studiu programu, dla której zorganizowano miejsca siedzące. Za publicznością, a na wprost fotela dla rosyjskiego prezydenta, umieszczono przywołany niebieski ekran.

Po wejściu głównego bohatera programu do studia i przywitaniu się z jedną z prezenterek kamera podąża za idącym do biurka przez stanowiska operatorów Putinem, robiąc zbliżenia na komputery, na których widać relacje chcących

¹⁰ W oryginale: *Всероссийская государственная телевизионная и радиовещательная компания.*

zabrać głos w programie osób (widoczne są ich twarze). Drugi wielki ekran, usytuowany za operatorami i miejscem dla prezydenta Rosyjskiej Federacji, wyświetla mapę Rosji z bieżącą godziną w poszczególnych regionach.

Rycina 2. Część studia programu *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem*

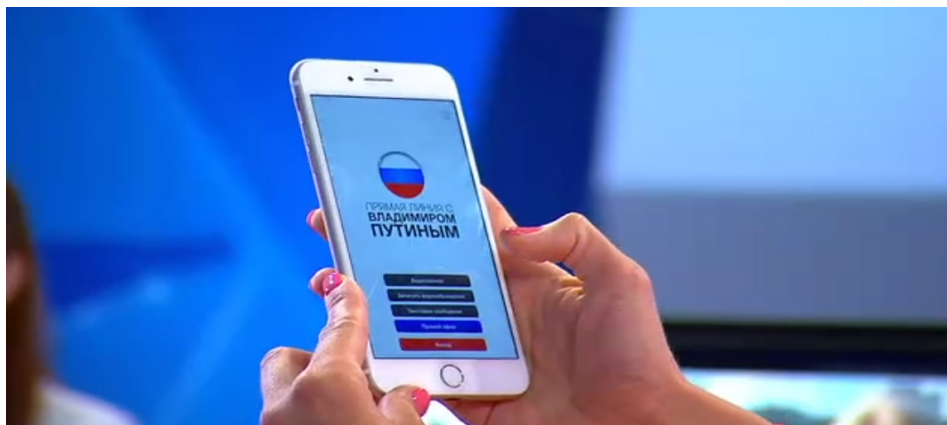
Źródło: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/60795> (dostęp: 2.03.2020).

Rycina 3. Panorama studia programu *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem*

Źródło: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/60795> (dostęp: 2.03.2020).

Na początku audycji prezenterka Tatjana Riemiezowa¹¹ podała aktualną statystykę dotyczącą liczby nadesłanych pytań i najpopularniejszych sposobów przesyłania spraw rosyjskiemu politykowi. Chcący nawiązać kontakt z prezydentem wysłali do redakcji ponad półtora miliona wiadomości dla Putina (liczba ta rosła wraz z czasem trwania audycji)¹². Najwięcej z nich, prawie milion, stanowiły zwykle rozmowy telefoniczne. Na drugim miejscu z wynikiem czterystu tysięcy uplasowały się wiadomości SMS i MMS. Zwrócono uwagę, że czynnie jest wykorzystywana także specjalna aplikacja Moskwa – Putinu¹³, która dawała możliwość przede wszystkim odbycia wideorozmowy, skontaktowania się z operatorem czy wysłania wideowiadomości (zob. ryc. 4). Stworzenie unikalnej aplikacji na potrzeby audycji świadczy o chęci redakcji dotarcia do jak najmłodszej warstwy rosyjskiego społeczeństwa, a także do obywateli w średnim wieku, wśród których stosowanie takich rozwiązań technologicznych jest szczególnie popularne, modne¹⁴.

Rycina 4. Prezentacja aplikacji Moskwa – Putinu

Źródło: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/60795> (dostęp: 2.03.2020).

Prowadząca dokładnie objaśniła zasady korzystania z aplikacji oraz wskazała na plusy jej użycia – wygoda, łatwość obsługi, możliwość nie tylko ustnego opisanego nurtującej nadawcę kwestii, ale też jej pokazania, jak np. dziur w drodze.

¹¹ W oryginale: Татьяна Ремезова.

¹² Por.: „Odbiorca, przyzwyczajony do internetowych reguł gry, staje się coraz bardziej aktywny, choć nie musi to wcale oznaczać jego zwiększonej świadomości i krytycyzmu” (Maćkiewicz 2017: 26).

¹³ W oryginale: *Москва – Путину*.

¹⁴ Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku wykorzystania portali społecznościowych. Por.: „Kanały dystrybucji medialnego przekazu należy dostosować do wymagań odbiorców, którzy coraz częściej korzystają z nowoczesnych narzędzi online” (Kowalik 2018: 51).

Równie ważnym sposobem komunikacji z redakcją programu *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem* był serwis OK Live, który dawał możliwość bezpośredniego wejścia na antenę pasma. Najbardziej alarmujące, bolesne sprawy, a także te powtarzające się najczęściej, interesujące zostały odtworzone rosyjskiemu przywódcy w trakcie trwania programu (wyświetlone lub przeczytane).

Analiza typów medialnych form komunikacji pozwala konstatować, iż w omawianym programie wykorzystano aktywnie rozpatrywane na gruncie politolingwistyki środki: serwisy społecznościowe i zaprojektowaną stronę internetową. Ważną rolę odegrały również telefonia komórkowa, w tym SMS-y i MMS-y, oraz najnowocześniejsze osiągnięcia technologiczne, takie jak specjalna aplikacja na smartfony czy serwis wideo OK Live, które mogą przyczyniać się do rozwoju kolejnego etapu dyskursu politycznego. Wprowadzenie różnorodnych popularnych form komunikacji ma na celu zapewnienie obywatelom możliwie najszerzych, najdogodniejszych form kontaktu z prezydentem Rosji – synchronicznych i asynchronicznych.

5. Zastosowanie nowoczesnych medialnych form komunikacji w audycji *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem*

W trakcie trwania programu na dużych ekranach zostały zaprezentowane wideozapytania do rosyjskiego przywódcy oraz inne połączenia na żywo – relacje reporterów kanału *Rossija 1*¹⁵ z różnych regionów federacji. Były to reportaże, rozmowy z zadającymi pytania i osobami (także z innymi politykami) powiązanymi z palącymi problemami, jak np. stan służby zdrowia. Wyemitowano też zdjęcia przysłane przez widzów, które dokumentowały poruszane niepokojące zjawiska (zaniechania w wywozie i segregacji śmieci). Podczas trwania programu były również wyświetlane wiadomości tekstowe skierowane do prezydenta, na które samodzielnie, tj. bez prośby prezentera, reagował Putin.

Istnienie telewizji interaktywnej wyraźnie świadczy o umiejętności dopasowania się tego medium do zmieniających się upodobań i przyzwyczajęń odbiorcy. Zdaniem niektórych badaczy, „interaktywność i współtworzenie programu przez widzów jest charakterystyczne dla nowego etapu rozwoju telewizji, który nazywa się często neotelewizją, w przeciwieństwie do jednokierunkowej, zinstytucjonalizowanej paleotelewizji” (Ociepka, Ratajczak 2000: 166) (Grzesik-Robak 2009: 29).

Kierowane do Putina pytania obywateli dotyczyły głównie bieżących problemów gospodarczych, społecznych, ekologicznych, geopolitycznych, a także jego

¹⁵ W oryginale: *Россия 1*.

życia prywatnego. Należy uzupełnić, iż prezydenta Rosji na wstępie wyjaśnił, że w trakcie swoich przygotowań do programu łatwo wydzielił najważniejsze sprawy dla większości nadawców – poziom ich życia i dochodów, służba zdrowia oraz usługi komunalne. Rosyjski polityk podkreślił tym samym swój czynny udział na każdym etapie powstawania audycji. Użycie formy pierwszej osoby liczby pojedynczej służy celom retorycznym – „wprowadza i akcentuje osobistą relację w komunikacji, zaangażowanie w problem, wzmacnia wiarygodność” (Łysakowski 2005: 29).

W pierwszym wideokontakcie Stanisław Taukaczikas¹⁶ poruszył problem niskich zarobków. Autor przedstawił się jako pracownik straży pożarnej i zapytał Putina, kiedy zostaną podniesione wynagrodzenia. Poinformował, ile zarabia, i podkreślił, że jest to stawka, za którą przy dzisiejszych cenach nie można w Rosji normalnie żyć, dlatego musi podejmować pracę na dodatkowych etatach. Putin w odpowiedzi zaznaczył, że jest to sprawa do analizy dla odpowiednich służb, gdyż prawo państwowe określa wielkość płacy minimalnej. Potem uzupełnił, że jest planowane podniesienie wynagrodzeń¹⁷.

Dla przykładu poniżej przywołano zadane rosyjskiemu przywódcy pytania (wyemitowano je w formie bezpośredniego połączenia wideo, którego stenogram zaprezentowano poniżej):

– Dzień dobry! Nazywam się Bołotwina Walentina Wiktorowna, jestem z Moskwy. Władimir Władimirowicz, dzień dobry! Moje pytanie jest o projektach narodowych. Dużo się teraz o tym mówi i chciałabym Pana zapytać: jakie konkretnie rezultaty już są i czego można się spodziewać w najbliższym czasie? Czy te zadania są wykonalne i czy ma je kto wykonywać?

– Dzień dobry, Władimir Władimirowicz! Nazywam się Katia Aduszkina, mam 15 lat, jestem wideoblogerką, pasjonuję się także muzyką i tańcem. I jak wszystkie dzieci w wieku szkolnym na całym świecie, bardzo mnie interesuje problem degradacji środowiska. Obecnie w Rosji zaczynają pojawiać się punkty odbioru segregowanych odpadów, ale w internecie mówią, że na końcu i tak wszystkie śmieci wyrzucane są na jedną hałdę. Jak pan będzie walczył z tym problemem i czy są jakieś plany jego rozwiązania?¹⁸

¹⁶ W oryginale: Станислав Таукачикас.

¹⁷ Por.: „Jego [Putina] kreatywność polityczna przejawia się głównie w stworzeniu takiego nowego typu dyskursu politycznego, jak dialog polityka ze społeczeństwem, który odbywa się w formie odpowiedzi prezydenta na pytania obywateli Rosji”. W oryginale: „Его [Путина] политическая креативность проявляется, в частности, в создании такого нового типа политического дискурса, как диалог политика с обществом, который происходит в форме ответов президента на вопросы граждан России” (Плотникова 2008: 139).

¹⁸ W oryginale: „Добрый день! Меня зовут Болотвина Валентина Викторовна, я из Москвы. Владимир Владимирович, здравствуйте! Мой вопрос о национальных проектах. Об этом сейчас много говорят, и я бы хотела Вас спросить: какие конкретно результаты уже

Pierwsze wyszczególnione pytanie ma dość ogólny charakter. Putin w odpowiedzi podkreślił jego ważność oraz kluczową rolę projektów narodowych dla podniesienia poziomu życia społeczeństwa. W drugim zapytaniu wideoblogerka, pełniej się też przedstawiając – wiekiem i zainteresowaniami, dogłębniej opisuje zaniechania. Rosyjski prezydent zwrócił uwagę na fakt, iż śmieci to duży i długotrwały problem, co potwierdził przytoczeniem danych liczbowych – rocznie w Rosji generuje się 70 milionów ton odpadów. Wymaga on według gościa programu podjęcia działań na różnych szczeblach państwowych.

Putina proszono także o pomoc w lokalnych sprawach, z których rozwiązaniem nie poradzili sobie miejscowi politycy. Przykładowe pytanie, które w programie miało formę odtworzonej rozmowy telefonicznej (poniżej stenogram):

Dzień dobry, Władimir Władimirowicz! Dzwoni do Pana Marija Iłarionowna, obwód tiumeński, region tiumeński, wieś Kaskara. Nasza wioska jest budowana od ponad 20 lat, ale wody jak u nas nie było, tak nadal nie ma. Mieszkańców jest ponad 300, wiele dzieci, jeździmy po wodę do sąsiednich wiosek. Ale początkowo w sąsiedniej wiosce był hydrant, który następnie zlikwidowano. I teraz kupujemy wodę butelkowaną w Tiumeniu. A przy tym obok nas znajduje się wodociąg dla fermy drobiu Tiumeński brojler. Poprosiliśmy burmistrza, by zrobił przyłącze, ale nie spełnił swoich obietnic. Władimir Władimirowicz, w Panu ostatnia nadzieja, proszę pomóc nam rozwiązać ten problem z wodą. Dziękuję¹⁹.

Ma miejsce zaprezentowanej niedogodności wysłano reporterów. Warto odnotować, że cytowani Rosjanie, zadając pytania najwyższemu funkcjonariuszowi władzy państwowej, przedstawiają się z imienia i nazwiska. Jest to chwyt, który dodaje powagi, ważności poruszonym kwestiom.

есть и что можно ожидать в ближайшее время? Выполнимы ли эти задачи и есть ли кому их выполнять?"

„Здравствуйте, Владимир Владимирович! Меня зовут Катя Адушкина, мне 15 лет, я видеоблогер, также увлекаюсь музыкой и танцами. И, как всех школьников во всём мире, меня очень интересует проблема ухудшения экологии. Сейчас в России начинают появляться точки сбора раздельного мусора, но в интернете говорят, что в итоге всё равно весь мусор сваливается в одну кучу. Как Вы будете бороться с этой проблемой и есть ли какие-то планы по её решению?"

¹⁹ W oryginale: „Добрый день, Владимир Владимирович! Вам звонит Мария Илларионовна, Тюменская область, Тюменский район, село Каскара. Наше село застраивается более 20 лет, но воды у нас как не было, так её и нет. Жителей более 300, много детишек, ездим за водой в соседние сёла. Но изначально в соседнем селе была колонка, которую потом срезали. И теперь мы закупаемся водой в бутылках в Тюмени. И при этом рядышком с нами есть водопровод для птицефабрики «Тюменский бройлер». Просили мэра сделать отвод, но обещания так и не выполнили. Владимир Владимирович, последняя надежда на Вас, помогите, пожалуйста, нам решить этот вопрос с водой. Спасибо”.

W rezultacie zastosowania nowoczesnych medialnych form komunikacji w dyskursie politycznym dominuje tematyka związana z wyzwaniami wewnątrz-krajowymi – warunkami życia w Rosji, w tym np. wzrostem cen, wywozem odpadów komunalnych, infrastrukturą w konkretnych regionach, dostępem do usług medycznych (w szczególności do leczenia specjalistycznego). Na dalszy plan schodzi problematyka stosunków międzynarodowych (pytania dotyczące Ukrainy, Białorusi oraz Stanów Zjednoczonych wybrzmiały w nawiązaniu do relacji z Federacją Rosyjską).

Rosyjskiego lidera bezpośrednio pytano nie tylko o konkretne rozwiązania pilnych trudnych kwestii. Pojawiło się przykładowo zapytanie Wiaczesława Korczanowa²⁰, czy Putin czuje odpowiedzialność za szalejącą korupcję, co pośrednio sugerowało, że przywódca powinien niezwłocznie zająć się naprawą tej negatywnej, nabrzmiałej sytuacji. Odpowiedź gościa programu była twierdząca – prezydent czuje odpowiedzialność. Zadano także pytania o to, czy Putinowi nie znudziło się już bycie głową państwa, a nawet czy jest kosmitą. Odpowiedzi były przeczące. Pytanie dotyczące mniej poważnych, niepaństwowych kwestii zadał też uczeń Daniła Kariakin: „Мы все знаем и видим, Вы много работаете. А когда лень, как боретесь с ленью?”²¹. Przywódca Rosji zaznaczył, że lenistwo to według psychologów normalny stan przepracowanego organizmu i poradził najpierw odpocząć, a potem zacząć pracować.

Audycja *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem*, wykorzystując zdobycze najnowszych technologii, wpisuje się w zjawisko mediatyzacji polityki pojmowane także jako przedstawianie działań politycznych w charakterze widowiska, specyficznego programu rozrywkowego, talk-show (Gałkowski, Gałkowska 2012: 56).

Tworzenie dyskursu politycznego musi być dostosowane do wymogów mediów. Na skutek włączenia w proces dyskursu politycznego mediów masowych, a zwłaszcza telewizji, pojawiło się zjawisko mediatyzacji polityki, polegające na przekształceniu się polityki w transmitowany poprzez media masowe, nieustający spektakl mający dostarczyć publiczności rozrywki. Zdaniem wielu analityków, wpłynęło to na zubożenie dyskursu politycznego. Poważniejsze i bardziej skomplikowane kwestie są eliminowane z debaty publicznej, czemu towarzyszy zjawisko rozrastającego się populizmu, a także komercjalizacji mediów (Juza 2007: 270).

Uczestnicy analizowanego programu nie pomijają spraw ważnych. Wypowiedziom, w szczególności osób pytających, momentami towarzyszą jednak

²⁰ W oryginale: Вячеслав Корчанов: „Мы все знаем и видим, Вы много работаете. А когда лень, как боретесь с ленью?”.

²¹ W oryginale: Данила Карякин.

duże emocje, takie jak wzburzenie, czasem gniew. Putin stara się spokojnie i cierpliwie, ale z właściwą sobie charyzmą i temperamentem, odpowiadać na zarzuty pod adresem rosyjskiej władzy, a także na pytania żartobliwe, mające wywołać efekt humorystyczny, zabawny (np. na pytanie, czy zna anegdoty na swój temat, odpowiedział, że słyszał, ale inni je lepiej opowiadają).

Widz odnosi wrażenie, że pasmo *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem* zostało pomyślane i zrealizowane tak, aby zaciekawić i nie znudzić audytorium. Każdy może przesłać swoje uwagi dotyczące funkcjonowania państwa elitom pracującym dla wspólnego dobra. Zmienia się więc nadawca w dyskursie politycznym, który nie jest już przypisany wyłącznie do osób pełniących funkcje polityczne czy dziennikarzy. Audycja dzięki wykorzystaniu innowacji technologicznych imituje dialog, bliski kontakt i więzi narodu z przedstawicielami władzy.

Wejście Putina w przestrzeń fizyczną zwykłego życia oznacza jego czasowe wyjście z elitarnego przestrzeni centralnej. Majestat władzy zostaje tymczasowo zniesiony; skoncentrowani w centralnych punktach swoich miast i wsi pytający stają się społecznie równymi z prezydentem, ponieważ mają prawo nawiązać z nim dialog (Плотникова 2008: 139)²².

Opisywany program telewizyjno-radiowy wraz z nowoczesnymi medialnymi formami komunikacji stwarza również możliwość budowania przez Putina wizerunku sprawnego, kompetentnego, a także silnego lidera, który wsłuchuje się w głosy tzw. szarych obywateli²³. Rosyjski polityk dostrzega problemy społeczeństwa, a co istotniejsze, nakreśla ich rozwiązania. Wstawia się nawet publicznie za mieszkańcami u gubernatorów. Występuje w roli troskliwego nadzorca gotowego czuwać nad biegiem nawet drobnych spraw w kraju (jak np. wodociąg). Podczas całego programu Putin własnoręcznie w skupieniu notuje przedstawiane bolączki celem nadania im dalszego biegu w odpowiednich urzędach. Takie dopasowane do sytuacji pozawerbalne działanie według sztuki wygłaszania mowy uwiarygadnia przekaz słowny (Budzyńska-Daca 2008: 153).

Efektem pozorowanego dialogu, naśladowania komunikacji *face-to-face*, osiągniętych przy zastosowaniu najnowszych technologii, jest również, jak już

²² W oryginale: „Вхождение Путина в физическое пространство обычной жизни означает его временный уход из элитарного центрального пространства. Величие власти на время устраняется; сконцентрированные в центральных пунктах своих городов и сел спрашивающие становятся социально равными президенту, поскольку они обладают правом вступать с ним в диалог” (Плотникова 2008: 139).

²³ Por.: „Polityka w coraz większym stopniu staje się więc promocją wizerunku jakiejś osoby, a nie dyskusją nad problemami kraju. Dzisiaj lider nie tyle kieruje swoje przesłanie do wyborców, ile raczej sam jest przesłaniem, umiejętnie skonstruowanym przez specjalistów od ludzkich umysłów” (Gałkowski, Gałkowska 2012: 63).

zostało zauważone, włączenie elementów potocznych do wypowiedzi oficjalnych (Maćkiewicz 2017: 28). Jednostki klasyfikowane przez słowniki języka rosyjskiego jako potoczne pojawiają się w badanym wystąpieniu prezydenta Rosji.

- Po pierwsze, powinniśmy byli (i to zrobiliśmy) *włączyć myślenie* w kwestii tego, co i jak musimy robić w wysokotechnologicznych sektorach gospodarki;
- Oni [władze w Petersburgu] *na sto procent* słyszeli mnie i zareagują;
- Oskarżają nas o to, że okupujemy Donbas – to kompletne *bzdury*, kłamstwa²⁴.

Występowanie zwrotów potocznych w dyskursie politycznym jest powszechne, co odnotowują liczne prace politolingwistyczne (zob. np. Чудинов 2008: 96–101, Ożóg 2002, Солдатова 2017). W użyciu języka potocznego dopatruje się mechanizmu perswazji, głównie poprzez identyfikację, solidarność z rozmówcą. Odmiana ta wiąże się z naturalnością, równorzędnością (Kita 1993: 35).

- Leksem potoczny zwracać ma uwagę nie tylko na siebie, ma przywoływać
- określony typ kontaktu językowego (indywidualny, bezpośredni, z dużą wariantowością form, emocjonalnością, barwnością, żywością),
 - określony typ nadawcy (człowieka bliskiego, znajomego, „jednego z nas”) (Skudrzykowa 1992: 50).

Jednocześnie zjawisko wykorzystywania niskiego stylu w mowie publicznej jest krytykowane jako ‘pauperyzacja języka’ (Ożóg 2006: 81), jego ubóstwo, brak kompetencji do mówienia ruszczyzną współnoodmianową.

²⁴ W oryginale:

„Во-первых, мы должны были (и мы это сделали) *включить мозги* по поводу того, что и как нам нужно делать в высокотехнологичных секторах экономики”;

„Они [власть в Петербурге] *наверняка* слышали меня иотреагируют”;

„Нас обвиняют, что мы Донбасс оккупируем, – что полная *чушь*, ложь”.

Wydzielone słowa zostały scharakteryzowane przez słowniki objaśniające języka rosyjskiego następująco:

включить мозги (разг.) (синоним: *включить мозг*) – „разг. начать самостоятельно думать, размышлять, сопоставлять, анализировать и т. д.” (Русский Викисловарь, https://ru.wiktionary.org/wiki/%D0%B2%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%B8%D1%82%D1%8C_%D0%BC%D0%BE%D0%B7%D0%B3 (dostęp: 2.03.2020),

наверняка – „разг. Несомненно, верно, точно” (Кузнецов 2004: 571)

чушь – „разг. Вздор, чепуха, нелепость” (Кузнецов 2004: 1487).

6. Wnioski

W nowożytnym świecie trudno wyobrazić sobie uprawianie polityki bez mediów i współczesnych technologii. Program *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem* jasno ilustruje, jak postęp cyfrowy, uatrakcyjniając przekaz telewizyjny w wideopołączenia z obywatelami na żywo i nadążając za powszechnym nawykiem korzystania z internetu i telefonu komórkowego (w szczególności wysyłania SMS-ów), zmienia oblicze dyskursu politycznego – w przystępny sposób przed liczną widownią pozwala wypowiedzieć się wyborcom o problemach bezpośrednio ich dotyczących, nurtujących, a nawet je zobrazować przesłanym materiałem. Tematyka dyskursu politycznego koncentruje się tym samym na sprawach lokalnych, wewnątrz krajowych. Wykorzystując nowoczesne medialne formy komunikacji, audycja *Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem* stwarza nowy kanał kontaktu i budowania wizerunku dla głowy rosyjskiego państwa. Putin prezentuje się jako opiekuńczy, bliski codziennym sprawom Rosjan przywódca, który osobiście angażuje się w rozwiązywanie problemów obywateli. Medialne formy komunikacji, imitujące dialog prezydenta z narodem, sprzyjają też użyciu elementów potocznych na forum publicznym przez najwyższego urzędnika w państwie. W rezultacie powstaje specyficzne polityczne show. W dodatku najnowsze medialne formy komunikacyjne, takie jak serwisy społecznościowe czy aplikacje, dzięki łatwości użycia przez cyfrowych tubylców aktywizują część obywateli do uczestnictwa w dyskursie politycznym, a politykom mogą zapewnić poczucie docierania do nowych wyborców.

Bibliografia

- Bagieńska-Masiota Aleksandra (2012): Blogi polityków. Kto, dlaczego i o czym pisze? *Środkowo-europejskie Studia Polityczne*, 2, 181–195.
- Biel Wojciech (2017): Nowe media – interpretacja pojęcia w kontekście pedagogicznym. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 1(19), 279–287.
- Biernacka-Ligięza Ilona (2007): Wściekły atak katoprawicy na jeszcze bardziej lewicową wiedźmę. Analiza językowa tekstów blogów polityków. W: Sokołowski Marek (red.): *Media w Polsce. Pierwsza władza IV RP?* Warszawa, 27–47.
- Bładocha Bronisław H. (2009): Internet jako źródło komunikacji polityków z wyborcami. *Zeszyty Naukowe Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach. Studia z Nauk Społecznych*, 2, 69–80.
- Budzyńska-Daca Agnieszka (2008): Pronuntiatio, czyli sztuka wygłaszania mowy. W: Barłowska Maria, Budzyńska-Daca Agnieszka, Wilczek Piotr (red.): *Retoryka*. Warszawa, 151–170.
- Bukowski Michał (2004): Witryny WWW polskich parlamentarzystów. *Zeszyty Prasoznawcze*, 3–4, 20–40.
- Cieślak-Florczyk Małgorzata (2014): Analiza strukturalna stron internetowych głównych polskich partii politycznych. *Świat Idei i Polityki*, 13/14, 23–35.

- Czyżewski Marek, Kowalski Sergiusz, Piotrowski Andrzej (1997): Wprowadzenie. W: Czyżewski Marek, Kowalski Sergiusz, Piotrowski Andrzej (red.): *Rytualny chaos. Studium dyskursu publicznego*. Kraków, 7–41.
- Dijk van Teun A. (2001): Badania nad dyskursem. W: Dijk van Teun A. (red.): *Dyskurs jako struktura i proces*. Grochowski Grzegorz (tłum.). Warszawa, 9–44.
- Dudek-Waligóra Gabriela (2017): *Modalność epistemiczna w strategii argumentacyjnej. Na materiale tekstów reprezentujących współczesny rosyjski dyskurs polityczny*. Kraków.
- Dudziak Arkadiusz (2007): Techniki perswazji ugrupowań politycznych w kampanii samorządowej 2006 roku. Analiza zawartości witryn internetowych. W: Sokołowski Marek (red.): *Media w Polsce. Pierwsza władza IV RP?* Warszawa, 261–274.
- Duszak Anna (1998): *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*. Warszawa.
- Fairclough Norman, Duszak Anna (2008): Wstęp: Krytyczna analiza dyskursu – nowy obszar badawczy dla lingwistyki i nauk społecznych. W: Duszak Anna, Fairclough Norman (red.): *Krytyczna analiza dyskursu: interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej*. Kraków, 7–29.
- Fras Janina (2005): *Komunikacja polityczna. Wybrane zagadnienia gatunków i języka wypowiedzi*. Wrocław.
- Gałkowski Stanisław, Gałkowska Agnieszka (2012): Personalizacja polityki. *Państwo i Społeczeństwo*, 1, 55–71.
- Grabianowska Katarzyna (2007): Odzwierciedlenie rzeczywistych poglądów czy czysta propaganda – blogi polityków. W: Sokołowski Marek (red.): *Media w Polsce. Pierwsza władza IV RP?* Warszawa, 275–280.
- Grzesiek-Robak Anetta (2009): Media tradycyjne wobec nowych rozwiązań technologicznych – szansa czy zagrożenie. W: Jeziński Marek (red.): *Nowe media a media tradycyjne. Prasa, reklama, Internet*. Toruń, 27–35.
- Jabłońska Barbara (2006): Krytyczna analiza dyskursu: refleksje teoretyczno-metodologiczne. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 1, II, 53–67.
- Juza Marta (2007): Internetowy dyskurs polityczny na przykładzie wybranych forów i grup dyskusyjnych. W: Szpunar Magdalena (red.): *Media a polityka*. Rzeszów, 267–288.
- Kiepas Andrzej, Sułkowska Mariola, Wołek Magdalena (red.) (2009): *Człowiek a światy wirtualne*. Katowice.
- Kita Małgorzata (1993): Perswazyjne użycie języka potocznego w kontakcie ogólnym. W: Wilkoń Aleksander, Warchala Jacek (red.): *Z problemów współczesnego języka polskiego*. Katowice, 33–41.
- Kopińska Violetta (2016): Krytyczna analiza dyskursu – podstawowe założenia, implikacje, zastosowanie. *Rocznik Andragogiczny*, 23, 311–334.
- Kowalik Krzysztof (2018): „Dystrybucja emocji” jako forma komunikacji samorządów lokalnych w serwisie Facebook.com. Próba kategoryzacji przekazu w kontekście public relations. *Studia Medioznawcze*, 3(74), 51–64.
- Labocha Janina (2008): *Tekst, wypowiedź, dyskurs w procesie komunikacji językowej*. Kraków.
- Lakomy Mirosław (2014): Tweety na szczycie. Polityka responsywna. *Studia Medioznawcze*, 2(57), 153–164.
- Łysakowski Tomasz (2005): *Wpływowe osoby. Gramatyka i perswazja*. Warszawa.
- Maćkiewicz Jolanta (2017): Co się zmieniło w komunikowaniu publicznym? W: Pstyga Alicja, Patocka-Sigłowy Urszula (red.): *Międzyjęzykowe i międzykulturowe konteksty współczesnego dyskursu publicznego*. Gdańsk, 23–32.
- Maguś Wojciech (2019): Twitter jako narzędzie dialogu liderów politycznych z otoczeniem. *Zeszyty Prasoznawcze*, 4(240), 63–93.

- Ociepka Beata, Ratajczak Magdalena (2000): *Media i komunikowanie polityczne. Niemcy, Austria, Szwajcaria*. Wrocław.
- Ożóg Kazimierz (2002): Метафоры поточные в языке политики. *Язык Polski*, 1, 21–24.
- Ożóg Kazimierz (2006): Пауперизация языка современной политики. *LingVaria*, 1, 81–90.
- Pisarski Mariusz (2011): Гипертекст а интeртекстуальность. Повинуватства и розbieжності. *Porównania*, 8, 183–194.
- Sajna Radosław (2010): Nowe media – perspektywy badawcze. *Świat Idei i Polityki*, 10, 133–146.
- Skowronek Bogusław (2016): Współczesny dyskurs polityczny а zjawisko nowomowy. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Linguistica*, 210, 110–118.
- Skudrzykowska Aldona (1992): Поточность а стратегия уwiarygodnienia. *Socjolingwistyka*, 12–13, 47–53.
- Sojda Sylwia (2010): Słowacka i polska politolingwistyka. W: Mieczkowska Halina, Hudymač Aleksandra, Babik Wiesław (red.): *Z warsztatu współczesnego słowacysty: Studia słowacystyczne dedykowane pamięci profesor Marii Honowskiej*. Kraków, 95–100.
- Sulikowski Adam (2014): Perspektywy zastosowań metod Krytycznej Analizy Dyskursu w badaniach nad prawem. Kilka uwag. *Wrocławskie Studia Erazmiańskie*, 8, 99–112.
- Trysińska Magdalena (2004): *Jak politycy komunikują się ze swoimi wyborcami? Analiza języka polityków na przykładzie rozmów prowadzonych w telewizji polskiej oraz internecie*. Warszawa.
- Егорова Екатерина В. (2012): Политический чат и политическое интервью: сравнительный анализ (на примере немецкого языка). *Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки*, 4, 88–91.
- Крестинина Екатерина С., Чернышов Юрий Г. (2008): Использование интернет-блогов и «социальных сетей» в российской публичной политике. *Известия Алтайского государственного университета*, 4–3(60), 288–296.
- Маслова Валентина А. (2008): Политический дискурс: языковые игры или игры в слова? *Политическая лингвистика*, 2(24), 43–47.
- Маслова Валентина В. (2017): Интернет как новая форма политической коммуникации в России. *Вестник Науки и Образования*, 3(27), 113–115.
- Морозова Ольга Н. (2011): Особенности актуализации «Токативности» в политическом интернет-дискурсе (на материале персональных сайтов членов парламента Великобритании). *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Филология, Педагогика, Психология*, 8, 74–77.
- Плотникова Светлана Н. (2008): «Дискурсивное оружие»: роль технологий политического дискурса в борьбе за власть. *Вестник иркутского государственного лингвистического университета*, 2, 138–144.
- Сиркия Наталья П. (2018): Политический дискурс vs политический интернет-дискурс: сходства и различия (когнитивный аспект). *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*, 7(130), 137–142.
- Солдатова Олеся Б. (2017): Прагматика разговорного слова в политическом дискурсе (на материале британской прессы). https://modern-j.ru/domains_data/files/26/Soldatova%20O.B..pdf/ (dostęp: 30.09.2019).
- Тарнавский Андрей А., Филатова Ольга Г. (2015): Анализ публичного дискурса в российских социальных сетях вокруг конфликта в Донбассе. В: *Государство и граждане в электронной среде: теория и технологии исследований. Труды XVIII объединенной конференции „Интернет и современное общество”*. Университет ИТМО, 140–155.
- Ушанов Павел В. (2015): Система медийной политической коммуникации РФ: к структуризации блогов. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*, 5(55), 194–198.

Чудинов Анатолий П. (2008): *Политическая лингвистика. Учебное пособие*. Изд. 3-е. Москва.
Шаховский Виктор И. (2008): *Лингвистическая теория эмоций*. Москва.

Wykaz źródeł i słowników

Linia bezpośrednia z Władimirem Putinem / Прямая линия с Владимиром Путиным: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/60795/> (dostęp: 2.03.2020).

Moskwa – Putinu / Москва – Путину: <https://moskva-putinu.ru/> (dostęp: 2.03.2020).

Pisarek Walery (red.) (2006): *Słownik terminologii medialnej*. Kraków.

Polański Edward (red.) (2008): *Wielki słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*. Warszawa.

Кузнецов Сергей А. (ред.) (2004): *Большой толковый словарь русского языка*. Санкт-Петербург.

Многофункциональный многоязычный словарь и тезаурус Русский Викисловарь: https://ru.wiktionary.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0/ (dostęp: 2.03.2020).